

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Болон процесі мен академиялық ұтқырлық орталығы

**ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ ТҮЛЕКТЕРІН
ЖҰМЫСҚА ОРНАЛАСТЫРУҒА
ЖӘРДЕМДЕСУДІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ТӘЖІРИБЕСІ**

АҚШ ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

АҚШ-да жоғары оқу орындарының түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу жүйесі орталықтандырылған процесс болып табылмайды.

АҚШ Еңбек Министрлігі жанындағы еңбек статистикасы бюросы әр екі жыл сайын елдегі демографиялық тенденциялар мен ғылым мен техниканың даму перспективаларын ескере отырып, еңбек нарығының келесі 15 жылға даму болжамын жасайды.

Болжамда ұлттық экономиканың қандай салаларында ең жоғары өрлеу күтілетіні, олардың қайсысы құлдырайды, жұмыс күшінің саны қаншалықты артады, оның құрылымы қандай болады, қандай мамандықтарға үлкен сұраныс болады және олар қандай білім деңгейін талап ететіні туралы ақпарат баяндалады.

Еңбек статистикасы Бюросының 2018 жылғы есебіне сәйкес бакалавриаттың 1,2 млн түлегінің (20-дан 29 жасқа дейін) 945 мың адамы (77,6%) 2017 жылғы қазанда жұмысқа орналастырылды. 2017 жылдың қазан айында жұмысқа орналаспаған түлектердің үлесі 8,3% - ды құрады.

2017 жылы оқуын бітірген 342 550 магистратура және докторантура түлегі (442 000-нан) 2017 жылдың қазан айына дейін жұмыс орнын тапты. 11,9% - жоғары оқу орнынан кейінгі білімі бар жұмысқа орналаспаған түлектердің үлесі.¹

Кесте 1. Түлектердің жұмысқа орналасу деңгейі

Бакалавриат					
	Түлектердің жалпы саны (мың)	Еңбекке қабілетті халық (мың)	Бірінші жылы жұмысқа орналасқандар саны жоғары оқу орнын бітіргеннен кейін (мың)	Жұмысқа орналастырылғандардың үлесі (%)	Жұмыспен қамтылмағандардың саны(мың)
Барлығы	1,218	1,030	945	77,6	85
Ерлер	585	506	445	76,1	61
Әйелдер	632	524	500	79	24
Магистратура/докторантура					
Барлығы	442	389	343	77,5	46
Ерлер	210	190	169	80,5	21
Әйелдер	232	199	174	74,8	25

¹ <https://www.bls.gov>

Мұндай ақпарат тек бизнес, ғылым және білім беру басшылары үшін ғана емес, мамандық таңдауда оқу орындарының талапкерлеріне болашақ жұмысқа орналасу перспективаларын нақты анықтауға мүмкіндік береді, ал олардың түлектері еңбек нарығында өз білімдерін қолданудың нақты саласын таңдағанда және тиісті жұмыс орнын іздеуге мүмкіндік береді.

Өз кезегінде АҚШ-тың жоғары оқу орындары болашақ түлектері үшін тұрақты негізде **Бос орындар жәрмеңкесін** өткізеді. АҚШ-та Бос орындар жәрмеңкесін өткізу оларды Қазақстанда өткізуден еш айырмашылығы жоқ. Бұл іс-шара сізге жұмыс табуға немесе тағылымдамадан өту үшін ұйым табуға мүмкіндік береді.

Түлектердің АҚШ-та жұмысқа орналасуында **университет түлектерінің қауымдастығы** маңызды рөл атқарады. АҚШ-тың әр университеті көрнекті түлектермен тығыз байланысты, олардың көпшілігі университеттің қамқоршылары. Мұндай қауымдастықтар студенттерге жұмысқа орналасу мәселесі бойынша кездесулер, жиналыстар, конференциялар өткізеді, сондай-ақ жоғары курс түлектері үшін жұмыс орындарын немесе кейіннен жұмысқа орналасумен тағылымдамадан өту орнын ұсынады.

АҚШ-тың әрбір жоғары оқу орнында студенттерді жұмыспен қамту мәселелері бойынша қажетті ақпаратпен қамтамасыз ететін **Мансап орталығы** жұмыс істейді. Бұл орталықтар студенттерге тағылымдамадан өту үшін ұйымдарды табуға, мансап жоспарын дайындауға, түйіндеме жасауға, кәсіпорындар мен ұйымдардың бос жұмыс орындарының тізімдерін орналастыруға, еңбек нарығына зерттеулер жүргізуге көмектеседі.

Түлектерді жұмысқа орналастыруға жәрдемдесудің үздік **тәжірибесі** студенттер үшін әлеуметтік әріптестер тағылымдамалар ұйымдастыру болып табылады. Осылайша, **Колледждер мен жұмыс берушілердің Американдық ұлттық қауымдастығының** (НАКР) зерттеуіне сәйкес, оқу кезінде ақылы тағылымдамадан өткен студенттердің 60%-ы осындай тәжірибесі жоқ студенттердің 36%-ы мен салыстырғанда жұмысқа шақыру алды.

НААКР мансап орталықтарының 8100-ден астам қызметкерлерімен жұмыс істейтін коммерциялық емес кәсіби ұйым болып табылады. Қауымдастық түлектерді жұмысқа орналастыру мәселесі бойынша жетекші ақпараттық орталық, еңбек нарығы мен жалақы деңгейі мониторингі бойынша талдау орталығы болып табылады.

Түлектерді жұмысқа орналастыруға жәрдемдесуге кейіннен жұмысқа орналастырумен оқытуға стипендия ұсынатын компаниялар үлкен үлес

қосуда.

Өндірістік бейімделудің бастапқы әдісі АҚШ - та қолданылады. Бұл виртуалды кәсіпорындар құру. Мұндай оқу кәсіпорнының тұжырымдамасы Германияда дүниеге келді. Мұндай кәсіпорындар барлық қажетті атрибуттары бар нақты коммерциялық фирма режимінде ұйымдастырылады және жұмыс істейді: Дирекция, Бухгалтерия, менеджерлер. Барлық құжаттама мен есептілік жүргізіледі, аудиторлық тексерулер жүргізіледі, мәмілелер жасалады, әр қызметкердің жұмыс уақытын есепке алу ұйымдастырылады және оның жұмысының тиімділігі бағаланады. Барлығы нақты кәсіпорындағы сияқты, нақты жалақыға дейін. Виртуалды кәсіпорындардың жұмысын ұйымдастыру тек білікті тәлімгерлердің ғана емес, сонымен бірге осы қалада жұмыс істейтін, сол бизнеспен айналысатын фирмалардың да қатысуын қамтиды. Дәл осындай компаниялар өздерінің виртуалды аналогтарының қызметін бағалайды. Виртуалды кәсіпорында тағылымдама 13 аптаға созылады, оның ішінде 3 апта машықтанушы нақты кәсіпорында жұмыс істейді. Оқу бағдарламасына тағылымдамадан өтушінің міндетті түрде жұмыс іздеуі кіреді. Білім алушылардың жалақысы жұмыссыздық бойынша жәрдемақы есебінен төленеді. Тағылымдамадан сәтті өткен жас жігіт оны түйіндемесіне нақты еңбек тәжірибесі ретінде жазады.

Сонымен, АҚШ Мемлекеттік департаменті қашықтықтан федералды қызмет бағдарламасын жүргізеді², оның мақсаты студенттерге АҚШ федералды қызметтерінде қашықтықтан тағылымдамадан өтуге мүмкіндік беру болып табылады (2012 жылы әлемнің 97 еліндегі дипломатиялық лауазымдарда 343 тағылымдамадан өтуші жұмыс істеді).

Сингапурдың ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

Жыл сайын Сингапурде CEDARS компаниясы Түлектерді жұмысқа орналастыру туралы есеппен³ ресімделетін еңбек нарығына зерттеу жүргізеді. Есепте жарты жыл бұрын оқуын аяқтаған түлектердің жұмысқа орналасуы туралы ақпарат көрсетілген. Талдау нәтижелері барлық мүдделі тұлғаларға қажетті шаралар қабылдау үшін жіберіледі.

² [*https://www.state.gov/vsfs/](https://www.state.gov/vsfs/)

³ <https://www.moe.gov.sg>

Кесте 2. Түлектердің жұмысқа орналасу деңгейі

Курс / ЖОО кластері	Жұмысқа орналастыру үлесі (%)	
	2017	2018
Өнер, Дизайн және Медиа	91,2	89,3
Антропогендік орта	93,1	92,0
Бизнес	95,6	94,5
Стоматология	100	100
Білім	100	100
Инженерия	86	89,5
Медицина	91,7	95,8
Гуманитарлық және	85,4	86,7
Әлеуметтік ғылымдар	94,0	94,6
Ақпараттық	73,3	81,0
Ғылым	82,2	84,2

Сингапурдың білім беру қызметтерін ұсынатын және еңбек нарығының қажеттіліктерін қамтамасыз ететін жоғары оқу орындары өз түлектерін жұмысқа орналастыруға, сондай-ақ мансап сатысы арқылы ілгерілетуге жәрдемдесуге мүдделі.

Басқа елдердегідей Сингапурдың жоғары оқу орындарының ұйымдық құрылымында Мансап орталықтарының болуы көзделген. Мұндай орталықтар студенттерге оқу кезеңінде мансаптарын жоспарлауға, түйіндеме жасауға, жұмыс орнын алу үшін өз іс-әрекеттерінің жол картасын жасауға көмектеседі. Орталықтар жұмысқа орналастыру бойынша дәрістер курстарын өткізу үшін топ компаниялар мен ұйымдардың спикерлерін шақырады.

Сондай-ақ ЖОО-лар жұмысқа орналасуға және нетворкингке арналған іс-шаралар өткізеді. Бос орындар жәрмеңкесіне әлеуетті жұмыс берушілер шақырылады, олар әңгімелесу өткізеді және бос жұмыс орындарын ұсынады. Жұмыс берушілермен әңгімелесу екі кезеңде жүргізіледі: тамыз-қазан, қаңтар-наурыз.

Түлектерді жұмысқа орналастырудың тиімді катализаторы ұйымда/кәсіпорында тағылымдамадан өту болып табылады. Әрбір жоғары оқу орнының студенттерге түрлі тағылымдамалар ұсынатын базалық серіктес-компанияларының өз тізбесі бар. Сингапур технология және дизайн университетінде тағылымдамадан өткеннен кейін әлеуетті жұмыс берушілер шақырылатын **Индустриялық түн**⁴ өткізіледі. Осы іс-шара барысында студенттер тағылымдама кезінде жұмыс істеген жобаларының презентацияларын ұсынады.

Сонымен қатар, Сингапурда Студенттер үшін тағылымдама орнын іздеуге ықпал ететін **InternSG** онлайн-базасы (онлайн-платформа)⁵ жұмыс істейді.

Германия ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

Германияда ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруды реттейтін арнайы заңнамалық актілер жоқ. Бүкіл заңдар кешенінің ішінде **Жоғары мектепті ұйымдастырудың жалпы қағидаттары туралы заңға**⁶ назар аудару (das Hochschulrahmengesetz) қаже, ол жоғары оқу орындарын "студенттер мен талапкерлерді оқу мүмкіндіктері, олардың мазмұны, құрылымы және оқу талаптары туралы хабардар етуге", сондай-ақ оларды "оқумен бірге жүретін арнайы консультациялардың" бүкіл оқу мерзімі ішінде қолдауға міндеттейді.

Сонымен, Баден-Вюртемберг федералды жерінде көптеген университеттер **Орталық кеңес беру бюроларын**⁷ (Studienberatungen) құрды. Олардың жұмысының көп бөлігі өз кәсібін таңдауға сенімді емес студенттердің сұраныстарын орындау және кеңес беру қызметтерін ұсыну болып табылады.

Федералдық Еңбек ведомствосының жоғары оқу орындары мен департаменттері (Hochschulteam) арасындағы ынтымақтастық федералдық билік органы мен ЖОО ректорлары Кеңесі арасындағы ұлттық келісімге сәйкес реттелген.

⁴ <https://www.sutd.edu.sg>

⁵ <https://www.internsg.com>

⁶ <https://www.gesetze-im-internet.de/hrg/HRG.pdf>

⁷ <http://www.studienberatung-in.de/aqentur-fuer-arbeit.html>

Неміс Жоғары оқу орындары түлектерді жұмысқа орналастырғаны үшін құқықтық жауапкершілік көтермейді. Бұл жағдай біртіндеп өзгеруде, өйткені университеттер арасындағы бәсекелестік артып, еңбек нарығымен байланыс сараланады. Өткен бірнеше жыл ішінде бірқатар университеттер өздерінің мансаптық кеңес беру қызметтерін құрды, олар орталық оқу кеңес беру бюроларында және басқа студенттік қызметтерде орналасқан.

Федералды еңбек департаментінің әкімшілігі студенттерге жұмыс іздеу және жұмыспен қамтуға байланысты жалпы тақырыптар бойынша қысқа мерзімді курстар өткізеді (ұжымдық жұмыс, зауыт шаруашылығы, деректерді өңдеу және т.б.).

Германияда федералды биліктің күшімен жастарға тағылымдама, уақытша жұмыс, халықаралық алмасу орындарын табу және ұсыну бойынша қуатты ақпараттық бюролар желісі құрылды.

Білім беру мен әлеуметтік серіктестер арасындағы ынтымақтастықтың дәстүрлі тәжірибесі ұйым қызметкерлерін жоғары оқу орындарында оқыту және осы ұйымдарда студенттер мен жас ғалымдардың жұмысы болды. Атап айтқанда, бұл арнайы (кәсіби) университеттерге тән, онда университет оқытушылары кәсіпорында тәжірибеден өтуі керек. Бұл, әрине, түлектердің жұмысқа орналасуына оң әсер етеді.

Білім беру мен әлеуметтік серіктестер арасындағы ынтымақтастықтың дәстүрлі тәжірибесі ұйым қызметкерлерін жоғары оқу орындарында оқыту және осы ұйымдарда студенттер мен жас ғалымдардың жұмысы болды. Атап айтқанда, бұл арнайы (кәсіби) университеттерге тән, онда университет оқытушылары кәсіпорында тәжірибеден өтуі керек. Бұл, әрине, түлектердің жұмысқа орналасуына оң әсер етеді.

Нидерланды ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

"Білім беру және кәсіптік білім беру және оқыту туралы" Заң еңбек нарығы мен білім берудің, ұлттық ұйымдар мен өңірлік орталықтардың өзара іс-қимылын қолдауды жүзеге асыратын тәуелсіз құрылымдар құруды көздейді. Олардың іс-әрекеттері мемлекеттің де, жұмысшылар мен жұмыс берушілердің де мүдделеріне тең дәрежеде жауап беруі керек.

Ұлттық ұйымдар өнеркәсіп пен бизнес, кәсіподақтар конфедерациясы және білім беру жүйесі өкілдерінен құрылады. Ұлттық

ұйымдардың міндеттері Кәсіптік білім беру мен оқытудың мазмұнын қалыптастыру, кәсіптік білім беру мен оқытудың сапасын қамтамасыз ету, қызметкерлердің біліктілігін арттыру үшін курстар әзірлеу (мысалы, жаңа жабдық пайда болған кезде), оқыту қажеттіліктерін зерттеу, оқытудың ұзақ мерзімді жоспарларын әзірлеу, кәсіптік білім беру және оқыту жүйесінде өндірістік оқытуды ұйымдастыру және басқалар болып табылады.

Ұлттық ұйымдар "COLO" Ұлттық ұйымдар қауымдастығына біріктірілген. Бұл қауымдастықтың функцияларының бірі аттестаттау саласындағы заңнаманы орындау мәселелерін шешу, 22 ұлттық ұйымның атынан Білім, мәдениет және ғылым министрлігімен⁸ келіссөздер жүргізу, құжаттарды әзірлеу, Қаржылық мәселелерді қолдау, халықаралық жобаларға қатысуға өтінімдер беру, басқа елдердің дипломдарын тану және т.б. болып табылады.

Ұлттық ұйымдар Жұмыспен қамтудың жалпы мемлекеттік саясатының бағытын және жастарды жұмысқа орналастыруға жәрдемдесуді нақтылайды. Олар "студенттік орындарды" және өндірістік практика үшін тиісті жағдайларды ұсына алатын компанияларды іздейді. Жұмыс беруші мен студент арасында келісімшарт жасалады, оған сәйкес студент оқу кезеңінде компанияның қызметкері болады және ең төменгі жалақы алады. Жұмыс берушілер өндірістік оқыту нұсқаушыларына ақы төлеуді және оқу материалдарының құнын ұсынады, осылайша белгілі бір салық жеңілдіктерін алады.

Алайда, компаниялар "студенттік" орындарды қамтамасыз ету арқылы үлкен шығындарға ие. Осыған байланысты саладағы компаниялар көбінесе бірігіп, "студенттік" орындарды бірлесіп ұсыну туралы келісім жасайды немесе өндірістік оқыту орталықтарын ұйымдастырады.

Латвия ЖОО түлектерін жұмысқа орналастыруға жәрдемдесу

Латвия Үкіметі 2000 жылы Еуропалық Одақ қабылдаған Лиссабон стратегиясы негізінде әзірленді:

1. Латвия халықты жұмыспен қамтуға жәрдемдесу Ұлттық жоспары ⁹;
2. Латвияның Даму Жоспары.

⁸ <https://www.government.nl/ministries/ministry-of-education-culture-and-science>

⁹ www.varam.gov.lv/in_site

Бұл құжаттар азаматтардың жұмыспен қамтылуына ықпал ететін институттар санын арттыруды көздейді.

Тартылған институттарды қысқа және ұзақ мерзімді перспективада еңбек нарығындағы сұраныс пен ұсынысқа қатысты толық және ғылыми негізделген ақпаратпен, сондай - ақ еңбек нарығының қажеттіліктеріне сәйкес келетін сапалы және қолжетімді оқыту бағдарламаларымен қамтамасыз ету көзделеді.

Жаңғырту аясында Латвия Университеті¹⁰ (University of Latvia) - (елдегі ең көне жоғары оқу орындарының және Балтық жағалауындағы ең ірі жоғары оқу орындарының бірі) оқушыларды кәсіптік бағдарлаудан бастап бакалаврлар мен магистрлерге бос жұмыс орындарын ұсынуға дейін кең ауқымды жұмыспен қамтитын "Student Services" әкімшілік құрылымы енгізілді.

Бұл құрылымды әзірлеу студенттерге ақпараттық және консультациялық қолдау көрсетеді, оның ішінде кәсіптік бағдарлау, психологиялық қолдау, кәсіби мансапты қалыптастыруға көмек, халықаралық жобаларға қатысу, түлектердің жұмысқа орналасуына жәрдемдесу.

Бұл құрылымдық бөлімше LUIS¹¹ (Latvian University Information System) ақпараттық жүйесінің қолдауымен жұмысты жүзеге асырылады. Бұл жүйе ауқымды бағдарламалық қамтамасыз ету болып табылады және студент пен университеттің өзара іс-қимылын жан-жақты қамтиды.

LUIS бағдарламасының функционалдық базасы:

- Студенттерді, оқытушыларды, әкімшілік қызметкерлерді авторизациялау;
- SMS-хабарламалар жүйесі;
- Студенттер мен қызметкерлердің дербес деректерін сақтау;
- Электрондық құжат айналымы;
- Қаржылық ақпаратты сақтау;
- Студенттердің үлгерімі туралы ақпарат;
- Оқу жоспарларын, кестелерді, курс бағдарламаларын, оқу құралдарын жариялау;
- Курстық және дипломдық жұмыстарды жариялау.

¹⁰ <https://www.lu.lv/en/>

¹¹ www.luis.lv.

Жас мамандарға жұмысқа орналасуға көмекті жаңғыртудағы бағыттардың бірі **Мансап орталығын** қалыптастыру болып табылады, оның міндеттері: табысты оқу және мансапты жоспарлау үшін студенттердің жұмысқа орналасу дағдыларын дамыту; түлектердің мансабын дамыту үшін Латвия және ЕО жұмыс берушілерімен және жұмыспен қамту қызметтерімен ынтымақтастық жасау; студенттердің болашақ мамандығын және жұмыспен қамту мүмкіндіктерін ұғынуға жәрдемдесу.

Мансап орталығы **Латвияның мемлекеттік Жұмыспен қамту агенттігімен** белсенді жұмыс істейді.

Латвия университетінің Мансап орталығы студенттерді ақпараттық және консультациялық қолдау департаментінің бөлімшесі болып табылады және Департамент қызметінің барлық салаларына белсенді қатысады.

Латвияның Білім және ғылым министрлігі Орта, арнайы орта және жоғары оқу орындарындағы білім беру қызметінің барлық деңгейлерінде, сондай-ақ білім аяқталғаннан кейін мансап құру процесінде азаматтармен кәсіби бағдарлау жұмысын қамтамасыз етеді.

Латвиядағы мансаптық бағдарлаудың ерекшелігі-мемлекеттік құрылымдар мен әртүрлі деңгейдегі білім беру мекемелерінің тығыз өзара әрекеті.